

N:o 37.

Ank. till Riksd. kansli den 19 April 1895, kl. 4 e. m.

Utlåtande, i anledning af väckt motion om ändrade bestämmelser angående flottled och kungsådra.

Uti en inom Andra Kammaren väckt, till lagutskottets behandling hänvisad motion, n:o 72, hemställer herr *E. A. Wiklander*:

att Riksdagen ville i skrifvelse till Konungen hemställa, att han täcktes taga i öfvervägande, huruvida icke genom ändrade bestämmelser om flottled och kungsådra, särskildt uti landets forsar och vattenfall, vattendragens stora energiförråd bättre kunde tillgodogöras för landets industri, än nu är fallet, och till Riksdagen inkomma med de förslag, som deraf kunna föränledas.

Till stöd för motionen anföres:

Förordningen om jordegares rätt öfver vattnet å hans grund af den 30 december 1880 föreskrefve i 8 §, att, »der kungsådra af ålder varit, skall den fortfarande lemnas öppen för allmän samfärdsel, för flottning och för fiskens gång eller annat allmänt ändamål, så ock till bevarande af enskild rätt, som af ådran är beroende» samt att »kungsådra skall, så framt den ej är annorledes bestämd, anses fram-

gå i djupaste vattnet och beräknas till en tredjedel af vattendragets bredd vid vanligast förekommande lågt vattenstånd».

På senare tider hade tillgodogörandet af de svenska vattenfallen ådragit sig en allt större uppmärksamhet, och särskildt hade genom elektroteknikens snabba framsteg denna fråga blifvit af långt större betydelse, än man tidigare haft anledning förmoda skola blifva fallet. Som bekant vore det icke blott enskilda industriidkare, som fått ögonen öppna härför, utan äfven staten hade under de sista åren vidtagit åtgärder för tillgodogörande af i dess ego varande vattenkraft. Motionären tänkte här närmast på regeringens prisvärda undersökning af Trollhätte-fallens användbarhet för industriell verksamhet.

Till belysning af den stora betydelse för industrien, de svenska vattenfallen kunde få, ville motionären anföra endast ett exempel. Komiterade för undersökning af Trollhätte-fallens tillgodogörande hade försökt taga reda på huru många mekaniska hästkrafter som för närvarande användes i Göteborg och dess omnejd, om man sammanlade effekten hos samtliga ångmaskiner, gasmotorer m. m. I detta industri-distrikt, som torde vara ett af Sveriges idogaste och betydelsefullaste, uppginge antalet hästkrafter till 6000 å 7000, under det att den arbetsmängd, som på elektrisk väg kunde öfverföras till Göteborg ensamt från det i Trollhättan till kronans förfogande stående energiförrådet, uppginge till mer än det dubbla, och den uti enskild ego vid samma fall varande vattenkraften vore än större. Sammanställde man härmed, att en arbetsmängd af 10,000 hästkrafter skulle motsvara en årlig import af ett eller annat hundratusental ton stenkol, torde betydelsen af ett ekonomiskt tillgodogörande af våra vattenfall ligga i öppen dag.

Helt naturligt vore, att under sådana förhållanden uppmärksamheten rigtades på, huruvida nu gällande föreskrifter om kungsådras öppenställande och andra dermed i sammanhang stående omständigheter vore förenliga med klok hushållning för landet eller tarfvade ändring. Då kungsådra skulle upptaga en tredjedel af vattendragets bredd, der detta vore djupast, toge den vanligtvis i anspråk omkring hälften af vattenmängden, ibland mindre, men ofta äfven mycket mera, beroende på elfvens bottenformation. Sammanställdes härmed, att naturligtvis de större vattenkrafterna samtliga vore att finna i de stora elfvarna, der kungsådra af ålder funnits, vore påtagligt, att ett kolossalt slöseri med vattenkraft egde rum på grund af gällande föreskrifter. Af vikt vore, att åtgärder med det snaraste vidtoges för rättelses erhållande häruti, och äfven om obestridligt vore, att svårigheterna vore synnerli-

gen stora, torde säkert vara, att dessa kunde och i betraktande af frågans vigt borde af statsmagterna öfvervinnas.

För svenska rätten egendomligt vore det urgamla stadgandet, att den alltid egde vatten, som egde strand, men sedan gammalt hade dock denna regel i väsentlig mån måst inskränkas till förmån för den allmänna samfärdseln. Då på 1600-talet kungsådra först omnämndes i offentliga handlingar, skedde det visserligen endast i sammanhang med frågor om fiskets skyddande, men den sattes snart derefter i förbindelse med farleds och flottleds öppenhållande. Med landets stigande kultur hade ock fiskets betydelse för vattenrätten i våra elfvar alltmera trädt tillbaka, under det att de för industriella ändamål anlagda vattenverken vunnit i betydelse och i större delar af vårt land trädt i förgrunden till och med före anordningarne för far- och flottlederna. Särskildt torde de sistnämnda eller flottlederna inom södra och mellersta Sverige alltmera förlorat i vigt.

Enligt nu gällande bestämmelser vore kungsådrens ändamål att möjliggöra den allmänna samfärdseln, flottningen och fiskens gång, motsvara annat allmänt ändamål och bevara enskild rätt, som vore beroende af ådra. För att tillse, huruvida den nu gällande lagstiftningens kraf på kungsådrens storlek vore nödvändiga och billiga, vore lämpligt att betrakta hvart och ett af dessa ändamål för sig med särskildt afseende på vattenfallen, som ur de industriella vattenverkens synpunkt vore af den största betydelse.

Hvad då först beträffade den *allmänna samfärdseln*, vore påtagligt, att i sjelfva fallen sällan något tal om farled kunde vara på sin plats, då samfärdseln med farkost der af naturliga skäl vore omöjliggjord. Funnes åter kanal anlagd kring fallet, vore naturligt, att fallets strandegare borde vara tvungna att tillsläppa det för kanalfarten erforderliga vattnet, hvilket snarare skulle underlättas än försvåras genom mildare föreskrifter om kungsådrens storlek.

Så mycket svårare vore att finna lämpligaste sättet för kungsådrens inskränkande utan *flottledens* skadande. Vid vattenverkens uppförande i våra stora elfvars fall vore det alltid strandegarnes och flottföreningarnas intressen, som stälde sig mot hvarandra, och emellan hvilka ett slags kompromiss skulle bringas till stånd. Båda intressenas vårdande vore för landet af stor betydelse. Intetdera af dem kunde sägas hafva någon absolut rätt till företräde. Strandegarens urgamla rätt att ega vattnet hade af gammalt inskränkts för att bereda plats åt timmerflottningens berättigade kraf. De stridiga intressena inskränkte sig ej till kungsådrens bredd och läge, utan berörde hela sättet för

vattenverkens uppförande i fallen, då intagande i verken af för mycket vatten äfven på sidan om den egentliga kungsådran bestredes på grund af § 7 i ofvan nämnda förordning, hvilken föreskrefve, att »i allmän flottled må ej så byggas, att flottningen hindras».

Frågan stälde sig nu så: Är det behöfligt och för landet fördelaktigt att i enlighet med nu gällande föreskrifter anslå ungefär hälften af de stora elfvarnas vattenkraft till timmerflottningens befordrande med tillbakasättande af den industriella verksamhet, som kunnat uppstå med begagnande af åtminstone en del af det nu i kungsådran bortflytande vattnet? I och för sig behöfde ej timmerflottningen mycket vatten vid forsarna, då den på sådana ställen nära nog alltid kunde ske genom s. k. flottrännor eller andra anordningar, som fordrade föga vatten. Det syntes därför, som hvarje billig fordan från de ofvanför liggande skogsegarne skulle blifva fullt tillgodosedd, om dem tillförsäkrades rättighet att utan afgift få sitt flottgods framsläppt, att erhålla plats för de nödiga byggnaderna och att utan afgift få använda det för flottningen nödiga vattnet. Hvilka byggnader som härvid skulle af de flottande få uppföras och hvad för vattenmängd de skulle ega att för flottningen disponera, finge naturligtvis i hvarje särskildt fall blifva föremål för myndigheternas pröfning, liksom redan nu vid större vattenverks uppförande i elfvarna ganska stora förberedande förhandlingar inför vederbörande myndigheter erfordrades. Härvid borde dock, i motsats till hvad hittills skett, i första rummet tillses, att minsta möjliga vattenmängd beröfvades vattenfallets egare och derigenom den industriella verksamhet, som i allt större måttstock hölle på att uppväxa i fallens närhet. Föreskrift härom borde ingå i lagbestämmelserna.

Häremot komme att invändas, att flottningen hade häfd på sin nuvarande rätt och med stöd af flottningssynernas beslut ordnat sig derefter samt på många ställen nedlagt rätt stora kostnader på forsarnas rensning, hvilket då skulle förlora i värde, allt invändningar, hvilka förtjenade noggrant beaktande. Hvad först beträffade flottledernas gamla bestånd, hade detta århundrade icke minst att uppvisa, huru den ekonomiska lagstiftningen tvungits att lämpa sig efter förhållandena. På många ställen, der kungsådra ej af ålder funnits, hade på senare tider ganska djupt ingripande inskränkningar i de enskilde strandegarnes rätt egt rum till förmån för flottningen, och en stor magt i detta afseende lagts i länsstyrelsernas händer. På andra ställen, der farledernas betydelse trädt i förgrunden, hade å andra sidan ganska

besvärliga ordningsföreskrifter pålagts de flottande. För ett antal år sedan, då timret var nära nog den enda värdefulla egendom, som fans efter elfvarna i våra skogsbygder, var det helt naturligt, att statsmagtarna hufvudsakligen tänkte på flottningen jemte fiskens framkomst i vattendragen. Numera, då på många ställen flottningen krympt samman till en försvinnande obetydlighet, ja, mångenstädes rent af upphört, och då på andra ställen, der den ännu utgjorde en viktig del af vårt lands industri, bredvid densamma genom vattenverks uppförande i fallen uppstått andra viktiga industrigrenar, måste det ligga statsmagtarna lika nära om hjertat att lämpa lagstiftningen efter de nya förhållandena och tillgodose äfven de nya industriella krafven. Lagstiftningen måste söka möjliggöra en sådan tingens ordning, att utan flottningsintressenas undertryckande eller oskäligen betungande vattenfallens rika energiförråd kunde komma andra industrigrenar till större nytta än nu vore fallet.

Hvad *fiskens gång* beträffade, vore naturligt, att äfven för den ett fullständigt tillstängande af kungsådra skulle vara i allo förkastligt, men det torde vara påtagligt, att fisken ej behöfde på långt när så stor del af vattendraget, som lagen nu medgäfvade. Nutidens fiskerivård visade, att fiskens framkomst i elfvarna vid åtskilliga tillfällen bättre befordrades genom särskilda, ganska litet vatten kräfvande anordningar än genom öppen kungsådra. Många vattenfall kunde numera af fisken passeras, der detta tidigare varit omöjligt. Äfven ur denna synpunkt skulle sålunda en betydlig minskning i kungsådrens storlek kunna ske utan fiskerinäringens skadande, om blott lämpliga, af myndigheterna godkända anordningar träffades.

De *öfriga* med kungsådren afsedda ändamålen torde vara af mindre och mera lokal betydelse och kunde af synerätten tillgodoses på lämpligt sätt utan de drakoniska och med landets naturliga rikedomskällor slösande bestämmelser, som nu gälde.

På anförda grunder syntes det motionären nödigt, att nu gällande föreskrifter om flottleder och kungsådra toges i förnyadt öfvervägande och mera lämpades efter vår tids förhållanden. Då motionären här företrädessvis vändt sig mot paragraferna 7 och 8 i den kongl. förordningen om jordegares rätt öfver vattnet å hans grund, hade motionären ej varit blind för att ändringar i dessa kunde komma att medföra ändringar i äfven andra nu gällande förordningar och stadgar, men då motionären ansett frågan vara af den omfattning och svåra natur, att endast genom en af Kongl. Maj:t anordnad utredning ett nöjaktigt resultat vore att

vänta, hade motionären trott sig endast i allmänhet böra rigta uppmärksamheten på frågan och framhålla dess stora betydelse.

Utskottet finner visserligen det i motionen afsedda syfte vara förtjent af synnerligt beaktande; men utskottet kan det oakadt ej anse tillräckliga skäl föreligga för tillstyrkande af bifall till den af motionären föreslagna åtgärd.

Uti den utredning, som motionären till stöd för sitt förslag verkställt om den inverkan på de med kungsådra afsedda ändamål, som den ifrågasatta minskningen af kungsådras storlek skulle komma att medföra — hvilken utredning utmynnar i slutsatsen, att en betydlig minskning i kungsådrans storlek skulle kunna såsom allmän regel stadgas utan men för något af dessa ändamål — har nemligen motionären lemnat opåaktad en af de, enligt utskottets förmenande, viktigaste uppgifter, som kungsådran har att fylla. Denna uppgift — att i jordbrukets intresse möjliggöra ett tillräckligt skyndsamt aflopp af det öfverflödiga vattnet från den odlade jorden — skulle svårligen blifva i erforderlig grad tillgodosedd genom införande af en allmän minskning i kungsådrans storlek.

Erfarenheten gifver nemligen vid handen, att i månget vattendrag kungsådran till sin nuvarande i lag stadgade bredd är behöflig till förekommande af skada vid häftigare vattenflöden å den jord, hvars vattenafledningssystem är af vattendraget beroende. I alla händelser bör, enligt utskottets tanke, följaktligen en inskränkning i kungsådras storlek endast i särskilda fall kunna medgifvas, och detta först efter förutgången noggrann pröfning af sakkunnig myndighet, att derigenom ej annans enskilda rätt trädes för nära. Detta är ock den ståndpunkt, som intages af den nu gällande lagstiftningen. I 10 § i förordningen om jordegares rätt öfver vattnet å hans grund lemnas nemligen en möjlighet öppen att i särskilda fall inskränka kungsådrans storlek. Såsom vilkor härför erfordras emellertid en noggrann undersökning, om och under hvilka vilkor en förändring i uppdämningsrätten till ett vattendrag — en minskning af kungsådrans storlek innebär ju en sådan förändring — må för ett vattenverk medgifvas. Redan enligt gällande lagstiftning kan sålunda ett kraftigare tillgodogörande af vattendragens energiförråd ega rum och detta, enligt utskottets åsigt, under lämpligare form än den af motionären föreslagna.

På grund af hvad sålunda anförts, föranlåtes utskottet hemställa,
att herr Wijkanders ifrågavarande motion icke må
till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 19 april 1895.

På lagutskottets vägnar:

L. Annerstedt.

Reservation

af herr *Kardell*, hvilken ansett, att motionen bort af utskottet
tillstyrkas.

Herrar *von Krusenstjerna*, *Bruzelius*, *Erickson* och *Näslund* hafva
begärt få här antecknadt, att de icke deltagit i ärendets behandling
inom utskottet.
